

VASOS MAVROVUNOTIS (VASO BRAJOVIĆ) - CRNOGORAC U GRČKOJ REVOLUCIJI

Stefanos P. Papageorgiou

Vasos Brajovic was a Christian Slav chieftain who after having served for a time in the Ottoman army defending the Ottoman legitimacy, put himself in service of the Greek Revolution, served the revolutionary Greek administration with skill, energy and prudence, and became one of its most important military officials. Following the end of the Revolution, he remained in the liberated Greek Provinces and became a loyal – and prominent – citizen of the Kingdom of Greece, a general of the Royal Army and Royal Aide, and one of the most influential political figures, being the head of a powerful patronage system. Vassos Mavrovouniotes is a typical representative of a Christian military group that emerged from a turbulent and transitory period and offered his services to the Greek Revolution, and then managed to thrive into the newly established Greek Kingdom because of their ability to adapt to a new post-revolutionary reality.

Vaso Brajović ili Vaso Crnogorac, u grčkoj istoriji poznat i kao Vasos Mayrovouniotes [Βάσος Μαυροβουνιώτης: Vasos the Montenegrin], rođen je 1797. godine u Bjelopavličkoj ravnici, u Crnoj Gori.¹ Svi historičari koji se bave izučavanjem Grčke

---

¹ A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes: Diatrivi Anagnoshteisa en to Philologhiko Syllogho 'Byron' tin 8 Ianouariou 1876* [Vasos Mayrovouniotes:

revolucije su saglasni da je Sloven porijeklom, iako su pojedini pokušali da mu pripisu grčke korijene.

Tako Kristos Stasinopolos bilježi, mada bez navođenja izvora, da porodica Brajović vodi porijeklo sa Epira, odakle je emigrirala u Crnu Goru², što je, svakako, fiktivan prikaz događaja i, najvjerovatnije, direktan proizvod grčke etnocentrične struje u literaturi, kojom se očajnički težilo pripisati grčko porijeklo svim akterima koji su imali važnu ulogu u grčkoj istoriji.³

Discourse which was read in the Philological Association 'Byron' in 8th January 1876] 1876 Athens, 1876, str. 15. Ovaj tekst je unikatan štampani izvor o Mavrovunotisu, nastao u 19. vijeku, 29 godina po njegovoj smrti. Ipak, tekst je nepouzdan izvor, u kom stoji nekoliko grešaka vezanih za ljude i datume, kako je uglavnom zasnovan na usmenim svjedočanstvima članova porodice Mavrovunotis. Uz to, u studiji se nijesu koristili naučni standardi kojima bi se sa sigurnošću mogle potvrditi javne i privatne djelatnosti Vasa Brajovića. Dragan Bošković navodi da je, prema pojedinim izvorima, Vaso rođen 1790. godine u selu Mojdež u blizini Herceg Novog „Grčki junak i heroj“ [http://www.montenegrina.net/pages/pages1/istorija/cg_u_xix_vijeku/vaso_brajovic_grcki_junak.htm].

² Chr. Stassinopoulos, *Lexikon tis Ellinikis Epanastaseos* [*Lexicon of the Greek Revolution*], 3 voll, Leventià, Athens, s. a, III, str. 56.

³ Poznat primjer je „helenizacija“ albanskih hrišćana, suliota, koji su smatrani „Grcima“ i „potomcima heroja antičke Grčke“ (Chr. Perraios, *Historia tou Souliou kai tis Pargas* [*History of Souli and Parga*], Venice, 1815, str. 22, 24). Prema ovom stanovištu, Tepedelenli-paša iz Janjine, Albanac, se smatrao islamizovanim Grkom (I.P. Rangos, Souli. Selides Historias Souliou [*Souli. Pages of Souli History*], Athens, 1880, str. 14). U drugim slučajevima, Albance su smatrale potomcima Pelazga, zbog čega su definisani kao antička grčka plemena (... , Hellenes kai Alvanoi. Ethnologhiki Meleti [*Greeks and Albanians. An ethnological study*], Athens, s. a, str. 5). Ekstreman primjer etnocentrične literature je i članak Georgios Mihos, koji prihvata da je Vaso Brajović Crnogorac, ali dodaje: „Za one koji izučavaju istoriju i van okvira

Krisologis, čija je „Biografija“ jedinstven izvor informacija o mladosti crnogorskog zapovjednika, navodi da je Vaso potomak „ugledne, vojničke“ porodice Brajović i da je posjedovao vojne vještine. Kada je imao svega dvadeset godina, 1817. godine, Vaso i njegova četiri brata, Rando, Spiro, Lazar i Teodor, zajedno sa ostalom rodbinom, su bili prisiljeni da napuste Crnu Goru i da se presele u ejalet Ajdin (u Smirni), na mediteranskoj obali Male Azije.⁴ Postojeće informacije ne otkrivaju kojim su putem napustili domovinu. Može se, međutim, pretpostaviti da su prvo, poput brojnih crnogorskih izbjeglica, otišli u neku od provincija u Srbiji, a potom nastavili južno do Makedonije, koja je tada bila pod osmanskim okupacijom, odakle su produžili u Tesaloniki, a potom brodom nastavili put do Smirne. Jednako su nepoznati i razlozi zbog kojih je Vaso napustio Crnu Goru. Zna se sa sigurnošću da je unutrašnja situacija u Crnoj Gori nakon 1814. godine bila jako loša. Glad je ogroman procenat stanovništva dovela do siromaštva, dok su zakoni koje je Vladika Petar I Petrović Njegoš (1782-1830) pokušavao da sprovede doveli do intenzivnog i krvavog unutrašnjeg razdora, koji je natjerao značajan broj Crnogoraca da se iseli, uglavnom u provincije po Srbiji, ali i u Rusiju i provincije pod osmanskom upravom.⁵ Iz tog razloga je moguće pretpostaviti da je i porodica Brajović emigrirala u potrazi za boljim uslovima za život ili zato što su bili ugroženi daljim političkim frakcijama.

---

udžbenika, porijeklo Vasa Mavrovunotisa nije nikakva misterija. Crna Gora ili Mali i Zi, je kolijevka Ilira, starogrčkog plemena, odakle porijeklo vuku i Aleksandar Makedonski i Konstantin Veliki. Stoga se može reći da, s obzirom na to da Vaso Mavrovunotis ima ilirske korijene, on zasigurno mora biti Grk.“
<!> [<http://www.martino.gr/efhmerida/fyllo14/157.>]

⁴ A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit.

⁵ W. Denton, *Montenegro. Its People and their History*, London 1877, str. 260; G. Friley, J. Wlahovitj, *Montenegro contemporain*, Paris, 1876, str. 56; F.S. Stevenson, *A History of Montenegro*, London, s. a, str. 177-178.

Ejalet Ajdin je u drugoj polovini 18. vijeka, a naročito tokom Orlove pobune 1770. godine, bio izrazito privlačna destinacija za hrišćane koji su dolazili iz brojnih osmanskih i balkanskih provincija. Bogatstvo regiona, ali i tolerantno upravljanje istim od strane porodice Karaosmanoglu, koja je upravljala regionom od kasnog 17. vijeka, su olakšali proces doseljenja velikog broja hrišćana u pomenuto područje. Upravo je pozitivan stav porodice Karaosmanoglu prema hrišćanima pokrenuo glasine da su oni kriptohrišćani, što je sasvim pogrešna informacija, jer ova porodica vodi porijeklo iz mjesta Jajakoj, turkmenistansko-muslimanskog sela u Manisi, sjeverno od Smirne.⁶ Ova uticajna i ugledna porodica, čiji su članovi držali položaje u važnim regionalnim i centralnim kancelarijama osmanske administracije (mütesellim⁷, vojvoda, muhafiz⁸, kapuci-başı⁹ itd.), je posjedovala velika imanja i bogatstvo koje je stekla kroz razna poslovanja i ubiranje poreza na nivou ejaleta.¹⁰

Informacije o Vasovom životu u oblasti Ajdin su rijetke i neprecizne. Poznato je samo da je stupio u kontakt sa Nikosom Kriezotisom, još jednim zanimljivim vojnim i političkim akterom u kontekstu Grčke revolucije, koji je, prema predanju svog bibliografa, po ubistvu jednog muslimana napustio svoje rodno mjesto, ostrvo Eubeja (Negro Ponte), odakle je otišao u Malu Aziju kako ne bi snosio posljedice za zločin koji je

---

⁶ Y. Nagata, *The Role of Ayans in Regional Development during the Pre-Tanzimat Period in Turkey: A Case Study of the Karaosmanoğlu Family*, in Id. [ed.], *Studies on the Social and Economic History of the Ottoman Empire*, Akademi Kitabevi, Izmir, 1995.

⁷ Privremeni upravnik pokrajine (prim. prev.)

⁸ Zapovjednik većeg utvrđenog grada (prim. prev.)

⁹ Kapudžipaša, ili nadkomornik – počasna titula koja se davala i pojedininim agama (prim. prev.)

¹⁰ Y. Nagata, *The Role of Ayans* cit, passim.

počinio. Treba, međutim, napomenuti da je pomenuti scenario ubistva muslimana ili „turkofila“ pripisivan velikom broju protagonista Grčke revolucije o čijem životu nema dovoljno podataka. Vaso je, navodno, radio kao pastir i nadzornik (kâhya) na imanju porodice Karaosmanoglu.¹¹ Džon Entoni Petropulos, vrlo pouzdan historičar, tvrdi da je Vaso bio „Crnogorac koji je karijeru u Maloj Aziji započeo razbojništvom.“¹²

Tri godine kasnije, 1820. godine, Vaso je iz nepoznatih razloga napustio Malu Aziju i otišao u Atinu. Stasinopulos pominje da je napustio oblast Ajdin zbog krađe koju je počinio. Ovaj podatak se čini tačnim jer ga je u Atini tužio izvjesni musliman Smirniot, gdje su ga lokalne vlasti i zatvorile zbog počinjenog prestupa.¹³

U to vrijeme, Velika porta je sakupila trupe sa balkanskih teritorija koje su pripadale carstvu kako bi se borila protiv Tepedelenli Ali-paše iz Janjine, najistaknutijeg ajana¹⁴ u balkanskim provincijama carstva, koji je izrazio separatističke tendencije. Rekrutovanje naoružanih ljudi iz oblasti centralne Grčke je na sebe preuzeo Pehlivan Baba-paša, islamizovani hrišćanin bugarskog porijekla sa dosta iskustva u gušenju nemira i pobuna hrišćana u Makedoniji. Pehlivan Baba-paša je izdao naređenje uglednim porodicama u Atini da okupe 120 ljudi koji

---

¹¹ A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit, str. 15-16; Id, Nikolaos Kriezotes: *Diatrivi Anagnoshteisa en to Philologhiko Syllogho* „Byron“ to 1873 [Nikolaos Kriezotes: *Discourse which was read in the Philological Association „Byron“ in 1873*], Athens, 1877, str. 6-7; D. Kokkinos, *I Elliniki Epanastasis [The Greek Revolution]*, 12 voll, Athens, str. a, V, str. 412.

¹² J. A. Petropoulos, *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece 1833-1843*, Princeton University Press, Prinston, New Jersey, 1968, str. 33.

¹³ Chr. Stassinopoulos, *Lexikon tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 56.

¹⁴ Starješina, ugledan čovjek, ali vrlo često i funkcioner lokalne uprave tamo gdje nije bilo kapetana (prim. prev.)

bi se pridružili vojsci. Među odabranima je bio i zatvorenik Vasos Mavrovunotis, koji se u zamjenu za slobodu priključio sultanovoj vojsci. Takav korak je zadovoljio i predstavnike lokalne vlasti, koji su radije slali strane zatvorenike u rat negoli stanovnike Atine.

Vaso se pridružio vojsci Pehlivan-paše i dobio čin barjaktara „zbog svog krupnog, impresivnog stasa,“¹⁵ što govori da je, pored povoljnih fizičkih osobina, imao i prethodnog vojnog iskustva, jer su za barjaktare obično birani ljudi sa vojnim iskustvom i vještinama.¹⁶ Detaljniji podaci o Vasovoj službi u Pehlivan-pašinoj vojsci ne postoje; poznato je samo da je učestvovao u bitkama protiv jedinica Ali-paše, kao i da je sa vojskom išao do Janjine. Takođe je poznato da se ljeta 1821. godine, odnosno iste godine kada je sultanova vojska bila u jeku borbe protiv jedinica Ali-paše, pojavio na ostrvu Eubeja (centralno-istočna Grčka) i pridružio se grčkim revolucionarnim snagama. Može se, dakle, sa izvjesnom sigurnošću zaključiti da je Vaso napustio vojnu službu i vratio se u centralnu Grčku. Informacije o njegovom ranijem životu i stanovištima nijesu usklađene sa onim što je kasnije naveo njegov biograf, da je napustio Malu Aziju kako bi se priključio Grčkoj revoluciji, s obzirom na to da ne postoje podaci koji bi potvrdili njegovo članstvo u Philiki Etaireia (Društvo prijatelja) – tajnoj organizaciji, koja je 1820. godine vršila masovne regrutacije velikog broja hrišćana i uglednih Grka, učenjaka, sveštenih i vojnih lica iz svih balkanskih provincija.

Grčka revolucija je bila prekretnica u životu crnogorskog izbjeglice, koji je bez mnogo oklijevanja napustio osmansku službu

---

¹⁵ A. N. Chrysologhes, *Vasos Mavrovouniotes* cit, str. 16.

¹⁶ O položaju barjaktara, vidi H. Bowen, *Bayrakdar*, u B. Lewis, V.L. Ménage, Ch. Pellat, J. Schacht [eds], *The Encyclopaedia of Islam [New Edition]*, E. J. Brill, Leiden 1986, I (A-B), str. 1134-1135.

i zamijenio je ulogom u grčkoj nacionalnoj borbi za nezavisnost. Ljeta 1821. godine, nekadašnji lopov, osuđenik i plaćenik¹⁷ u osmanskoj vojsci, došao je u Eubeju, na čelo oružane trupe sunarodnika i izbjeglica iz Crne Gore i Srbije. Osim grčkih kapetana (*kapetanios*), na ostrvo su pohrlili i martolosi¹⁸ iz istočnog dijela centralne Grčke, kao i nekoliko zapovjednika (*chieftain*) iz Makedonije, koji su izbjegli u provincije u južnoj Grčkoj, nakon što su pobune u Makedoniji ugušene. Pokazavši sjajne sposobnosti i pronicljivost, Vaso je prešao pod komandu biskupa Neofitusa, koji je bio uticajna politička figura u regionu i predstavnik Areopaga (*Areios Paghos*), najuticajnije institucije u kontekstu revolucije u regionu. Taj potez je urodio plodom – Neofitus ga je postavio za vojnog komandanta u južnoj Eubeji, što je izazvalo dosta oprečnih, čak i otvoreno neprijateljskih reakcija među uticajnim zapovjednicima u tom području.¹⁹ Ovaj, na prvi pogled, čudan potez je najvjerovatnije bio Neofitusov izbor kojim je želio da spriječi da se lokalni zapovjednici ili martolosi postave za komandante jer bi time mogli ugroziti primat prelata u planiranju političkih i vojnih poslova, s obzirom na to da su imali utvrđenja u regionu. Stoga je izbor stranog kapetana bez lokalnih uporišta očito bio najbolji i najpraktičniji izbor za politički aktivnog i ambicioznog Neofitusa.

Od tada pa do proljeća 1823. godine, Vaso je učestvovao u deset bitaka i pokazao nesvakidašnje vještine i hrabrost. Uz to, stekao je iskustvo koje mu je kasnije pomoglo da preživi

---

¹⁷ J. A. Petropulos, *Politics and Statecraft* cit, str. 137.

¹⁸ Martolosi su bili paravojska u Osmanskom carstvu, sastavljena od lokalnog hrišćanskog stanovništva. U zamjenu za službu su imali nešto povoljniji status od civilnog stanovništva (prim. prev.)

¹⁹ Vakalopoulos, *Istoria tou Neou Ellinismou. I Meghali Elliniki Epanastasis [History of the Modern Hellenism. The Great Greek Revolution]*, 10 voll, Thessaloniki, 1980, V, str. 772.

haotična i surova dešavanja tokom Grčke revolucije. U tom periodu je napustio Eubeju samo jednom kako bi učestvovao u piratskom poduhvatu na Tasos, ostrvo u Egejskom moru. Pohod nije bio dio vojne strategije, ali je Vaso uspio da zaplijeni dovoljno novca da isplati ljude i uveća svoju družinu.

U aprilu 1823. godine, Mavrovunotis je napustio Eubeju sa zvaničnom potvrdom od Areopaga o značajnom doprinosu svojom vojnom komandom, uz napomenu grčkoj centralnoj vladi da se Vasu na „adekvatan i pravedan način oduže“.²⁰ Na uslugu od vlade nije morao dugo čekati – 23. aprila 1823. godine, nakon predloga od strane Ministarstva odbrane i odobrenja od strane izvršne vlasti (odnosno, grčke vlade tokom revolucije), nagrađen je titulom hilijarha.²¹ Njegovi suparnici su bezuspješno²² pokušavali da spriječe ovo unapređenje, naglašavajući da je Vaso „beznačajni Sloven“ i da je tokom boravka na ostrvu ubio veliki broj hrišćana, bavio se krađom i „užasnim nepoštenjem“. Izvršna vlast je, ipak, novog hilijarha postavila za zapovjednika revolucionarnih snaga u Atici.²³

U to vrijeme, dva krupna događaja su izazvala tenzije u grčkoj vladi – opsada i pohara Kasosa i Psare (Rando, Vasov brat, je poginuo u odbrani Psare),²⁴ dva ostrva koja su bila od naročitog

---

²⁰ Zvanični dokument, potpisan od strane Areopaga Demetriusa Nikolaidisa (5. februar 1823) za Vasa Mavrovunotisa cit, str. 20-21.

²¹ Zvanično pismo predsjednika zakonodavne vlasti predsjedniku izvršne vlasti, 18. april 1823, Astros, „Archive of the Greek Palingenesia“ „AGP“ (1971), str. 142-143.

²² Pismo eubejskog plemića Georgisa Kanistriatisa predsjedniku izvršne vlasti, 5. maj 1823, Tripoli, „AGP“ XII (1979), str. 64.

²³ Zvanično pismo predsjednika zakonodavne vlasti predsjedniku izvršne vlasti, 18. april 1823, Astros „AGP“ cit.

²⁴ L. Koutsonikas, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* [*History of the Greek Revolution*], 5 voll, Athens, 1864, II, p. 231; A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit, str. 26.

značaja za ratne poduhvate na Egejskom moru. Tenzije su rasle i usljed glasina da je osmanska flota imala namjeru da napadne ostrva Hidra i Speces kako bi uništila njihove pomorske snage, jer su brodovi usidreni kod ovih ostrva, zapravo, sačinjavali flotu na koju su se oslanjale revolucionarne snage. Ugledne porodice sa Hidre i centralna vlada koju su oni kontrolisali su odlučili da regrutuju trupe koje bi branile ostrva u slučaju osmanskih napada. Martolosi i zapovjednici iz centralne Grčke su, ipak, odbili poziv jer su bili ravnodušni i nedovoljno motivisani, ili jednostavno zato što nisu željeli da napuste oblasti koje su bile pod njihovom kontrolom, zbog prijetnje od potencijalnim osmanskih napada. Sa druge strane, hilijarh Mavrovunotis i nekoliko izbjeglih zapovjednika iz Makedonije i balkanskih provincija, kao i pojedini manje poznati kapetani iz centralne Grčke, su željno prihvatili ponudu, kako bi udovoljili vladi i dobili finansijsku podršku.²⁵ Vaso je okupio svoje ljude i brodovima ih prevezao do Hidre.

Pozitivna strana ovog poteza i umrežavanja sa vladom se ukazala nedugo po putovanju. Naime, 24. jula 1824. godine, po predlogu Georgiosa Kuntouriotesa, plemića sa Hidre, predsjednika izvršne vlasti na ostrvu, Vaso je nagrađen i najvišim vojnim činom, postavši general.²⁶

Početak 1824. godine označila je kontroverza izazvana tenzijama između dvije struje koje su se borile za upravljanje izvršnom vlašću. Beskompromisna situacija je dovela i do oružanih konflikata, koji su okončani u junu 1824. godine, pobjedom

---

²⁵ N. Spiliades, *Apomnimevmeta. Istorija tis Ellinikis Epanastaseos [Memoirs. History of the Greek Revolution]*, 3 voll, Atina, 2007, II, str. 113. <prvo izdanje>, Athens, 1851-1857; *Narrative of Vasilis Hatz Stavros*, „Vasos Mavrovouniotes Archive“ <„VMA“> [neobjavljeno] u „Greek Literary and Historical Archive“, str. 3.

²⁶ Odluka zakonodavne vlasti, 24. Jul 1824, „AGP“ II, str. 368.

peloponežanskih plemića nad vojskom uticajnog peloponežanskog generala i vrhovnog komandanta, Teodora Kolokotronesa. U sukobima koji su se dešavali unutar granica Peloponeza, martolosi i drugi zapovjednici iz centralne Grčke su se ujedinili sa uglednim porodicama i plemićima sa ostrva, kako bi im pomogli u pridobijanju moći. Međutim, čak ni po okončanju sukoba nije uslijedio period mira, jer su se plemići osjetili ugroženim od strane uglednih porodica koje su zauzele sve važnije položaje u vladi.²⁷ Ovo je, na kraju, dovelo do građanskog rata, u kom su se sukobile vladine snage (odnosno, ugledne porodice sa ostrva, brodovlasnici i vojnici iz centralne Grčke i sjevernih provincija) i pobunjenici (odnosno, peloponežanski plemići, vlasnici zemlje i vojska pod upravom Kolokotronesa).

Konflikti su se pokazali korisnim za članove pojedinih vojnih grupacija, naročito one koji nijesu pripadali odabranoj eliti moćnih porodica koje su davale mortalose (uglavnom iz centralne Grčke), već su tu došli iz područja u kojima je revolucija ugušena, poput Suliota²⁸ i Makedonaca, ili hrišćana sa Balkana, ali i drugih naroda, uglavnom Slovena, koji su se pridružili grčkoj revolucionarnoj borbi. Svi pomenuti su se nadali ekonomskoj koristi i visokim vojnim činovima, zbog

---

²⁷ Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos [History of the Greek Revolution]*, 4 voll, London, 1857, II, str. 168; A. Vakalopoulos, *Istoria tou Neou Ellinismou* cit, VI (1982), str. 761; G. Finley, *History of the Greek Revolution*, 2 voll. [William Blackwood and Sons], Edinburgh-London, II, 1861, str. 34; J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexartias ton Ellinon aghonos, kyrios tou naftikou [History of the Struggle for Independence of the Greeks, mainly of the naval struggle]* <Grčko izdanje, preveo. K. Rados – Or. Fr. ed.: La station du Levant>, Athens, 1894, str. 164.

²⁸ Sulioti: Hrišćani ili Albanci porijeklom iz centralnog Epira (prefektura Tesprotija), članovi planinskih vojnih grupacija koje su napustile domovinu (Suli), progonjeni snagama Ali Paše Tepedelenlija iz Janjine.

čega su i služili vladi, a ne peloponežanskim pobunjenicima. Vasos Mavrovunotis se istakao i u ovoj grupi. Kao odan i ambiciozan pretorijanac, napustio je ostrvo Hidra po vladinom naređenju, zajedno sa Krstom Dragovićem (takođe Sloven, izbjeglica iz Beograda, u grčkoj istoriji poznatiji kao Hatzi-Christos Voulgaris)²⁹, odakle je otputovao u Nafplio, sjedište vlade, kako bi zauzeo vođstvo nad vladinim jedinicama protiv pobunjenika.³⁰ Borio se u građanskom ratu i pokazao se kao gvozdena ruka izvršne vlasti svojim značajnim doprinosom konačnoj pobjedi.

Po okončanju građanskog rata, crnogorski zapovjednik je postao i ugledan, poštovan vođa grčke neredovne vojske. Kako je pod komandom imao manji broj kapetana, direktno su mu na raspolaganju bile vojne jedinice koje su okupljale značajan broj ljudi. Počela ga je interesovati i politička dimenzija građanskog rata, kao i uloga koju je vojska mogla imati u političkim pitanjima vezanim za revoluciju. Zbog toga je, zajedno sa Nikosom Kriezotisom, političarem iz Tesalije - Drososom Mansolasom i uglednim plemićem iz Tebe - Adamom Doukasom, oformio političku frakciju centralne Grčke kojoj se pridružio značajan broj političara i vojnika iz regiona. Sarađivao je i sa Francuskom partijom, koju je osnovao epirski ljekar, Joanis Koletis, jedan od najvažnijih aktera Grčke revolucije.³¹

---

²⁹ „Voulgari“, tj. „Bugari“, je bio naziv za Slovence hrišćanske vjeroispovjesti koji su se borili za Grčku revoluciju. Za više informacija o srpskom zapovjedniku Krstu Dragoviću, vidi P. Sporides, *O vios tou Hatzi Christos, eranistheis ek diaforon episimon martyrion, eggrafon kai gegonoton* [*The life of Hatzi-Christos, extracted from various official testimonies, documents and facts*], Athens, 1855.

³⁰ *Narrative of Vasilis Hatzi Stavros*, „VMA“ cit.

³¹ J. A. Petropoulos, *Politics and Statecraft* cit, str. 137-138.

Tri godine koje su uslijedile su bile ispunjene dešavanjima koja su uticala na njegovu karijeru i lični život. Dok je građanski rat još trajao, Vasu je naređeno da, zajedno sa ostatkom vojske, krene u susret novoj prijetnji revoluciji – snagama Ibrahim-paše, usvojenom sinu egipatskog valije (guvernera) Muhamed Ali-paše, koji se u zimu 1825. godine usidrio na obalu grada Metoni, na jugu Peloponeza.

Stvari nisu krenule idealnim tokom za crnogorskog generala i ostatak vojske i revolucionarnih jedinica, jer su na teži način saznali da se ne mogu izboriti sa egipatskom vojskom koju su obučavali francuski oficiri. Nakon niza devastirajućih poraza, Vaso je napustio Peloponez i vratio se u istočni region centralne Grčke sa svojih 1500 ljudi kako bi se borio protiv snaga rumeljskog valije (guverner vilajeta Rumelija), Mehmed Rešid Kutahi-paše i odbranio provinciju Atika.³²

U martu 1826. godine, Mavrovunotis je učestvovao u kampanji na Liban i Kipar. Ideja o kampanji na Liban nije bila novitet. Od 1824. godine grčki trgovci koji su živjeli u Libanu i koji su bili povezani sa emirom Bašiom Šihabom II su stupili u kontakt sa grčkim revolucionarnim snagama i predložili sklapanje grčko-libanskog vojnog saveza koji bi se udruženim snagama borio protiv Velike porte.

Istovremeno, Grci sa Kipra su od vlade tražili da pošalje vojne trupe na ostrvo. Kritična politička i vojna situacija (građanski rat, uzastopni porazi grčkih snaga na Peloponezu i opsada Mesolongija), kao i rizična strategija poduhvata su obeshrabrili grčku vladu, zbog čega su se pregovori sa emirom i predstavnicima trgovaca sa Kipra okončali bez rezultata.³³

---

³² A. N. Chrysologhes, *Vasos Mavrovouniotes* cit, str. 25. Vidi: *List of battles and campaigns of Vasos Mavrovouniotes-Folder with loose documents*, „VMA“, cit.

³³ Vidi: E. Protopsaltes, *Aftheretos epidromi Ellinon kata tou Livanou*

Ipak, ideja o vojnoj ekspediciji do bogatih obala Libana i Kipra se činila vrlo zanimljivom neredovnim zapovjednicima. Stoga je general Hadžimihalis Dalianis, bogati bivši trgovac sa Epira, koji je došao na Peloponez 1824. godine i zaradio odlikovanje zapovjednika neredovne konjičke jedinice, sklopio sporazum sa Vasom i generalom Nikosom Kriezotisom, Vasovim pobratimom, u cilju organizovanja privatne vojne ekspedicije na Liban i Kipar. Plan nije naišao na podršku grčke vlade, koja je naredila da se zaustavi svako dalje sprovođenje aktivnosti,³⁴ što su pomenuti zapovjednici ignorisali. Ratni plijen je djelovao isuviše primamljivo, naročito s obzirom na to da vlada nije mogla da ih finansira jer su pozajmice od Engleske utrošili na represiju pobunjenika i, uopšte, opstanak na političkoj sceni. U februaru iste godine, preko 2000 ljudi se iskrcalo na ostrvo Kea, kome su nanijeli i veliku štetu, a potom su se ukrcali na zakupljene brodove sa ostrva Speces i krenuli ka libanskoj obali.³⁵

Tokom boravka na ostrvu Kea, a pred odlazak u Liban, Vaso, „vrlo muževan i zgodan muškarac“³⁶ je upoznao Helenu

---

(1826) [*An Greek arbitrary raid against Lebanon*], „Athena“ LVIII (1954), str. 243-277; Sp.

D. Loukatos, *Prospatheiai Ellino-Syriakis symmahias kata ton Tourkon kata tin Ellinikin Epanastasin (1822-1828)* [*Attempts for a Greek-Syrian alliance against Turks during the Greek Revolution*], „Mnimosini“ III (1971), str. 328-394.

³⁴ Vidi zvanično pismo izvršne vlasti plemićima sa Hidre i Nafplia, 27. januar 1826, u D. Kokkinos, *I Elliniki Epanastasis, cit*, V, str. 294-295; zvanično pismo izvršne i zakonodavne vlasti, Nafplio, 26. januar 1826., u E. Protopsaltis, *Aftheretos epidromi* cit, str. 264-265.

³⁵ Za podatke o šteti koju su nanijele neredovne trupe u Kei vidi zvanično pismo zakonodavne vlasti izvršnoj vlasti, Nafplio, 18. mart 1826., u kom je priložen i izvještaj Mihalisa Pangalosa, plemića sa Kee. „AGP“ VIII, str. 451.

³⁶ D. Paschales, *I Andros kata tin Epanastasin tou 1821* [*Andros during the Revolution of 1821*], Athens, II, str. 416.

(Elengo), kćerku bogatog epirskog trgovca Georgiosa Joanidisa, a ženu lokalnog moćnika Mihalisa Pangelosa. Mavrovunotis se zaljubio u Helenu, koja je imala svega 16 godina i bila trudna, ali „obdarena izuzetnom ljepotom i prijatnom pojavom“³⁷ i oteo je, odnosno, ona je pobjegla sa njim.

Nakon što je napustio Keu, Vaso se zaustavio kod obližnjeg ostrva Andros, gdje je i Helenu prepustio zaštiti svog prijatelja, lokalnog zapovjednika Janulisa Demetriusa. Po završetku kampanje u Libanu, vratio se na Andros i oženio trudnu Helenu u jednom manastiru na ostrvu.³⁸

Kampanja u Libanu se nije pročula i moderni grčki i evropski historičari koji su se bavili temom Grčke revolucije je ne bilježe. U kratkim crtama je pomenuta u radovima Nikosa Spilijadesa, Spiridona Trikupesa i francuskog mornaričkog oficira Žurijena de la Gravijera, koji su saglasni da je cilj pohoda bio pljačka.³⁹ Pominju grčke snage koje su se nakon pohare sela susrele sa vojskom emira Bašira, kojoj je, navodno, trebalo da pomognu i koja ih je natjerala na povlačenje. U povratku su se zaustavili na Kipru, gdje su opljačkali nekoliko obalnih područja. Kada su napustili Kipar, na sjevero-istočnoj obali Male Azije su zaustavili i opljačkali jedan brod austrijskog trgovca, natovaren dragocjenostima i novcem. Nakon te vrlo unosne pohare, sredinom marta su uplovili u luku ostrva Siros, na istoku ostrvlja Kikladi.

Tada se prvi put od 1821. godine desilo da Mavrovunotis odbije da posluša vladina naređenja. Postao je vojno lice, izgradio sopstveni klijentelistički sistem u istočnom dijelu centralne Grčke i postao jedan od ključnih aktera Francuske partije u širem području.

---

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ N. Spiliades, *Apomnimonevmata* cit, II, pp. 486-487; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Elli-nikis Epanastaseos* cit, vol. 3, pp. 347-348; J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexartias* cit, str. 186.

Pohodi ove vrste su odgovarali avanturističkom duhu nekadašnjeg plaćenika,⁴⁰ crnogorskog generala, što se dalo vidjeti i kroz njegovo učešće u prethodnim pohodima na ostrvo Tasos (1823). Po Vasovoj smrti, Krisologis, koji je, kao što je pomenuto, napisao dva kratka biografska teksta o Mavrovunotisu i Kriezotisu, se potrudio da napiše idealizovanu verziju libanske kampanje, navodeći da su Vaso i ostali učesnici imali časne namjere i da su se trudili da šire „ideju slobode“ po teritorijama pod upravom osmanskog sultana.⁴¹ Naravno, ovaj prikaz nije istorijski tačan.

Dolazak Vasove i Kriezotisove vojske u luku Siros je izazvao tenzije i među vlastima i među ostrvljanima, jer je prisustvo tako nepredvidljivih i opasnih ratnika unosilo bojazan od štete ostrvu, što se u prošlosti redovno događalo. Ostrvljani su se trudili da izbjegnu posljedice, zbog čega su trupe snabdijevali hranom, municijom i novcem, te ih podsticali da otplove do plaže Likorema (Vučija jaruga) na jugu Eubeje, gdje su bili zarobljeni pripadnici korpusa francuskog pukovnika, helenofila, Šarla Nikolasa Favrijea, a od strane osmanskih snaga koje je predvodio Omer-paša od Karistosa. Zapovjednici su prihvatili ovu misiju nakon intervencije admirala Anri de Rinjija, zapovjednika francuske mornarice u Levantu, koji ih je podstakao da pomognu zarobljenicima, jer je Favrijeov doprinos francuskom uticaju na grčka politička pitanja bio izuzetno značajan.⁴²

---

⁴⁰ J. A. Petropulos, *Politics and Statecraft* cit, str. 137.

⁴¹ A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit, pp. 32-33; Id., Nikolaos Kriezotes cit, str. 29.

⁴² Chr. Vyzantios, *Istoria tou taktikou stratou tis Ellados, apo tis systaseos tou kata to 1821 mechri ton 1832* [*History of the Greek Regular Army since its Founding in 1821 until 1832*], Atina, 1837, str. 69; A. von Prokesch-Osten, *Istoria tis Epanastaseos ton Ellinon kata tou Othomanikou Kratous en etei 1821 kai tis idryseos tou Ellinikou Vasileiou* [*History of the Revolution of the*

Eskadrila pod komandom Vasa i Kriezotisa je stigla do uvale Likorema, probila blokadu i iskrcala se na plažu, potisnula neprijateljske snage i obezbijedila pripadnicima Favrijeove trupe da se ukrcaju. Potom su ih odveli na Andros, a oni su se vratili u Atiku i ulogorili se u Elefsini, 20 km udaljenoj od Atine.⁴³

Bila je to jedna opasna misija, kojom je pomenuti korpus spašen od propasti, a zasluge su preuzela oba zapovjednika, što je pozitivno uticalo na njihovu reputaciju. Akcija je umirila i vladu, koja je bila nezadovoljna zbog neposlušnosti pokazane u slučaju piratskih najezda na Liban i Kipar, i zbog surovog ponšanja prema stanovnicima Kee i Siroso.⁴⁴

Loš tok revolucionarnih dešavanja je postao još gori padom Misolongija, grada od izuzetne strateške važnosti i posljednjeg bastiona revolucije u zapadnom dijelu centralne Grčke. Najveća posljedica ovog događaja je što su sve regije u pomenutoj oblasti (osim par planinskih, vrlo nepristupačnih područja) poklekale pred dominacijom osmanske vlasti i martolosa. Na Peloponezu su egipatske trupe svele slobodne regije na sjeverno-zapadni dio

---

Greeks against the Ottoman State, in 1821 and of the establishment of the Hellenic Kingdom <Grčko izdanje - prevod G. Em. Antoniadese>, Athens 1868, II, str. 48 (Originalno njemačko izdanje: *Geschichte des Abfall der Griechen vom türkischen Reich im Jahre 1821 und der Gründung des Hellenischen Königreiches*), 6 voll, Beč 1867); N. Spiliades, *Apomnimonevmata* cit, II, str. 498; D. Kokkinos, *I Elliniki Epanastasis* cit, V, str. 304; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, III, str. 354; A. Vakalopoulos, *Istoria tou Neou Ellinismou* cit, VI, str. 531; A.N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit, str. 39-40.

⁴³ Ch. Vyzantios, *Istoria tou taktikou stratou* cit, str. 70; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 70; J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexartias* cit, str. 216; N. Spiliades, *Apomnimonevmata* cit, str. 498.

⁴⁴ Ch. Vyzantios, *Istoria tou taktikou stratou* cit.; A. von Prokesch-Osten, *Istoria tis Epanastaseos* cit, str. 47.

poluostrva (Argos, Nauplio i Korint) i na planinsko područje poluostrva Mani. U centralnoj Grčkoj, ostrvo Eubeja je okupirano nakon Favrijerove neuspješne vojne kampanje. Ostrva Hidra i Spices, kao i niz ostrva u Egejskom moru nisu bili pod okupacijom, ali su bili izloženi konstantnim napadima, dok su u istočnoj Grčkoj ostala slobodna područja Atike, gdje je general Janis Guras okupirao Atinu i Akropolj, kao i Megaridu, koja je bila pod upravom generala Mavrovunotisa i Kriezotisa.⁴⁵

Vojni porazi su izazvali reakcije u politici: tokom trećeg Nacionalnog sabora (1826. godine), slučajan i privremen savez je sklopljen između uglednih porodica sa Peloponeza (Ruska partija) i Koletesove Francuske partije, što je rezultiralo smjenom vlade Georgisa Kunturiotisa (Engleska partija) i formiranjem „administrativne komisije“, fleksibilnog centralizovanog tijela koje je okupljalo zakonodavnu i izvršnu vlast.⁴⁶

Istovremeno, bitne promjene su se počele dešavati u evropskoj politici i odnosu prema „Grčkom pitanju“. U januaru 1826. godine, Engleska, koja je do tada, navodno, podržavala stvaranje autonomne grčke države, je poslala ambasadora Stratforda Kaninga u Veliku portu, sa uputstvom da ubijedi sultana kako treba okončati nemire i ugušiti revoluciju.⁴⁷ Na putu za Istanbul,

---

⁴⁵ A. von Prokesch-Osten, *Istoria tis Epanastaseos* cit, str. 54.

⁴⁶ „Third National Assembly“, zasjedanja 10, 12, i 14. aprila 1826, „AGP“ III, cit, str. 163, 164, 169, 170.

⁴⁷ G. Finley, *History of the Greek Revolution* cit, str. 171; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, IV, str. 3; D. Kokkinos, *I Elliniki Epanastasis* cit, 331-332; A. von Prokesch-Osten, *Istoria tis Epanastaseos* cit, str. 57-58; N. Spiliades, *Apomnimonev- mata* cit. str. 541; K. Mendelssohn-Bartholdy, *Istoria tis Ellados apo tis ypo ton Tourkon aloseos tis Konstantinoupoleos en etei 1454 mechri ton kath' imas chronon* [History of Greece from the conquest of Constantinople by the Turks in 1453 until our days] <Grčko izdanje, prevod M. Papanigopoulos> prvi dio, Atina 1872, str.

ambasador se sastao sa predstavnicima grčke vlade na Hidri i pokušao uticati na njih da stvore autonomnu državu, koja bi bila pod upravom sultana. Grčki nacionalni sabor je 14. aprila iste godine pristao na predlog britanskog diplomate.⁴⁸

Od tog momenta su počeli i intenzivni diplomatski pregovori sa Britanijom. Sa jedne strane, insistiralo se na tome da Velika porta ispoštuje dogovor o formiranju autonomne države, pri čemu je Osmansko carstvo bilo ugroženo ruskom ratnom prijetnjom. Sa druge strane, Velika porta je insistirala na odlaganju procesa u nadi da će u potpunosti ugušiti Grčku revoluciju. Iz tog razloga je Stratford Kaning slao tajna pisma Grecima, savjetujući ih da po svaku cijenu zadrže uporišta na slobodnim teritorijama kako bi ojačali pregovarački položaj, dok je Porta požurivala Kutahi-pašu i Ibrahim-pašu u procesu gušenja revolucije.

Osmanska ofanziva na istoku centralne Grčke je počela u junu 1826. godine. Kutahi-paša, zapovjednik velike i odlično opremljene pješadije i konjice, je prvo stigao do sjevero-zapadne granice Atike, dok je Omer-paša od Karistosa napao region sa istoka i okupirao strateške pozicije oko Atine.⁴⁹ Pored generala Gurasa, koji je na sebe preuzeo odgovornost odbrane grada i Akropolja, jedine revolucionarne trupe u cijeloj provinciji su bile snage Mavrovunotisa i Kriezotisa. Oni su odbijali predaju u zamjenu za visoke vojne položaje i finansijske nagrade i borili su se u nizu bitaka protiv očito nadmoćnih snaga kako bi

---

573 [Originalno njemačko izdanje: *Geschichte Griechenlands von der Eroberung Konstantinopels durch die Türken im Jahre 1453 bis auf unsere Tagen*, Leipzig, 1870].

⁴⁸ „Third National Assembly“, zasijedanja 10. i 14. aprila 1826, „AGP“ cit, str. 164, 169.

⁴⁹ L. Koutsonikas, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 295; D. Kokkinos, *I Elliniki Epanastasis* cit, str. 482; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 55.

odbranili Atiku.⁵⁰ Krajem juna 1826. godine, novi vrhovni komandant izvršne vlasti, Georgios Karaiskakis, je stigao u logor u Elefsini, gdje je ostao do oktobra, te je upravljanje Atikom prepustio Vasu, a odbranu Atine Kriezotisu. On je sa svojom trupom krenuo sjevero-zapadno sa ciljem da oslobodi pokorena područja i preuzme kontrolu nad putevima koje su se koristili za dostavu hrane i municije osmanskoj vojsci u Atici.

Početak januara 1827. godine, situacija u centraloj Grčkoj se izmijenila na sljedeći način: grčke snage pod vođstvom Karaiskakisa su uspjele da potisnu osmanske trupe sa velikog dijela teritorije od Korinskog zaliva, zapadno, do obala Eubejskog zaliva, istočno, čime su drastično otežali komunikaciju osmanske vojske sa jedinicama lociranim na sjeveru, u Lamiji, Larisi i Trikali.⁵¹ Odsustvo Karaiskakisa i njegovih jedinica je, ipak, otežalo situaciju za Grke koji su branili opkoljeni Akropolj i Atinu. I pored toga, jedinjoj značajnoj vojnoj sili u tom području – 1500 ljudi pod Vasovom komandom je zapovijedeno da brane zapadnu Atiku (Megarida) i ne preuzimaju agresivniju inicijativu, već da sačekaju Karaiskakisov povratak.

Međutim, vlada se nije složila sa tim planom i nakon što su dobili finansije i municiju od evropskih helenofilskih komiteta (1826. godine je krenuo novi helenofilski talas u Evropi),⁵² pokrenuli su novu kampanju protiv Kutahijevih snaga u Atici.⁵³

---

⁵⁰ L. Koutsonikas, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 298; N. Spiliades, *Apom- nimonevmata* cit. pp. 73-74; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 44, 45, 56.

⁵¹ L. Koutsonikas, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 323.

⁵² G. G. Gervinus, *Istoria tis Epanastaseos kai tis Anagheniseos tis Ellados* [*History of the Revolution and the Regeneration of Greece*] (Grčko izdanje, prevod Ioannes Pervanoglou), 2 voll, Athens, 1865, II, str. 245-249; J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexar-tisias* cit, str. 211-219.

⁵³ J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexartisias* cit, str. 239.

Prema novom planu, grčke snage su se podijelile na dva korpusa – prvi je trebalo da se približi Atini sa istoka, dok je drugi trebalo da napadne sa mora, nakon što se usidre kod Pireja. Prvi korpus, koji je okupljao snage generala-potpukovnika Panajotisa Notarasa i francuskog pukovnika grčkog porijekla, Konstantina Denisa Burbakija, su krenule od Nafplia, odakle su prešli Korintsku prevlaku i sreli Mavrovunotisove trupe kod Elefsine (17. januar 1827. godine).⁵⁴

Ova tri zapovjednika su 21. januara napustila Elefsinu i krenuli sjevero-istočno dok nisu stigli do sela Fili, 15 km sjevero-zapadno od Atine. Dva dana nakon toga, grčke snage, njih oko 3500⁵⁵ su krenule u Kamatero, selo 10 km sjeverno od Atine. Tamo su se prvi put ispoljila neslaganja između tri zapovjednika po pitanju vremena i mjesta bitke sa osmanskim silama. Burbaki je insistirao da se pozicioniraju u ravnici, dok su Vaso i Notaras smatrali da je bolje napraviti bedeme u podnožju planine. Ove nesuglasice su dovele i do oštrog verbalnog sukoba između Vasa i Burbakija, koji je insistirao da rasporedi vojnike po svojoj strategiji, pritom indirektno optužujući Mavrovunotisa za kukavičluk.

Crnogorski zapovjednik (mada je imao jasna naređenja od vrhovnog komandanta Karaiskakisa da čuva logor u Elefsini i ne vrši napade u njegovom odsustvu),⁵⁶ ogorčen javnom uvredom,

---

⁵⁴ Vidi „Report of Panaghiotes Notaras“, izvještaj predstavnicima Trećeg narodnog sabora (Salamis, 6. februar 1827), „AGP“ cit, III, str. 313. Vidi takođe Gh. Th. Kolokotronis, *Apomnimonemata [Memoirs], Introduction-Notes* E. Protosaltis, Atina, 1961, str. 157-158; D. Kokkinos, *I Elliniki Epanastasis* cit, str. 592; J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexartias* cit, str. 329; A. von Prokesch-Osten, *Istoria tis Epanastaseos* cit, str. 128.

⁵⁵ „Report of Panaghiotes Notaras“, cit, str. 313-314; J. de la Gravière, *Istoria tou yper anexartias* cit.

⁵⁶ L. Koutsonikas, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, str. 262.

prihvatio je plan francuskog pukovnika.⁵⁷ Njih dvojica su imali sasvim različita vojna stanovišta. Burbaki, koji je završio Specijalnu vojnu školu u Fontenblou i bio član elite imperijalne francuske vojske, koja se pokazala izvanrednom na evropskim ratištima, gdje se borila protiv najboljih armija u regionu, tj. protiv engleske, austrijske i pruske vojske, je na neredovne vojnike, poput Mavrovunotisa, gledao prezrivo i sa nepovjerenjem. Ubijeden u superiornost zapadnjačkih vojnih vještina i strategije, sa prezirom je gledao na vojske sa „Istoka“, koje je doživljavao kao neugledne horde (lakoća sa kojom je francuski ekspedicioni korpus pod Bonapartom porazio mameluke, koji su smatrani najboljom konjicom u Levantu, je potvrdila taj stav) i odlučio da se bori protiv snaga Kutahi-paše na otvorenom. Vaso je, sa svoje strane, bio tipičan neredovni zapovjednik, bez znanja o modernoj vojnoj nauci, ali sa bogatim iskustvom u gerilskom ratovanju. Uz to, imao je neophodne vještine koje su ga istakle kao vođu neredovne vojske: jak karakter i autoritet, opreznost, inteligenciju, mudrost i hrabrost.

Dodirna tačka između dva zapovjednika je bila arogancija i premoderni doživljaj časti. Burbaki, koji je potencirao svoj

---

⁵⁷ N. Kasomoules, *Apomnimonevmata tis Epanastaseos ton Ellinon, 1821-33* [*Memoirs of the Revolution of the Greeks, 1821-33*], Prologue E. Protopsaltes, Introduction-Comments Y. Vlahoyannis, Atina s.a., II, str. 411, 414; Dionysius Sourmelis, *Istoria ton Athinon kata ton yper eleftherias aghona archomenis apo tis epanastaseos mechri tis apokatastaseos ton pragmaton* [*History of Athens during the struggle for freedom starting from the revolution until the restoration*], Athens, 1834, str. 193; D. Kokkinos, I Elliniki Epanastasis cit, str. 592; Sp. Trikoupes, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, p. 103; L. Koutsonikas, *Istoria tis Ellinikis Epanastaseos* cit, p. 324. See also, *Narrative of Vasilis Hatzi Stavros-Folder with loose documents*, „VMA“ cit, str. 14-15; *Narrative of Elias Kotzos-Folder with loose documents*, „VMA“ cit, str. 1-2.

pristup je u javnoj debati koja se održala pred vojnicima palikarisima doveo u pitanje Vasovu hrabrost, napominjući da je Vaso odbio borbu na otvorenom zbog kukavičluka. Crnogorski zapovjednik je, kao odgovor na optužbe, protiv svoje volje prihvatio plan francuskog oficira kako bi izbjegao reputaciju kukavice.⁵⁸

Iskusni zapovjednik je osvjetlao obraz samo dan nakon debate. Grčkim snagama je nanijeta velika šteta nakon koordinisanog napada osmanske pješadije i konjice, 27. januara 1827. godine, kada su uz podršku artiljerije uspjele da rasformiraju grčke redove. Bourbakijeve snage su bile okružene u dolini i poražene. Njega i omanju grupu francuskih vojnika su ubili na bojnopolju. Vasove i Notarasove snage su pretrpjele teške gubitke, ali su zapovjednici uspjeli da se povuku.

Bitka kod Kamatera nije imala naročit strateški značaj, niti je uticala na opšti tok vojnih dešavanja. Od 1821. godine, Mavrovunotis je učestvovao u brojnim, mnogo značajnijim bitkama i pretrpio nekoliko poraza (sa oko 400 žrtava), ali nijedan od njih nije bio toliko krupan da bi stvorio negativan utisak. Međutim, optužba za kukavičluk, koja je mogla doprijeti i do osmanskih i grčkih snaga, je poljuljala prestižni status crnogorskog zapovjednika i dovela u pitanje njegove vojne vještine i, naročito, hrabrost. Među onima koji su ga optuživali, pored unutrašnjih protivnika koji su težili da mu poljuljaju reputaciju i Osmanlija, koji su željeli da pobjedu u Kamateru što bolje iskoriste, je bio i francuski admiral De Rinji, koji je želio da istakne hrabrost zapovjednika Burbakija tako što je potcjenjivao Vasovo umijeće.⁵⁹ Isti stav su dijelili i pojedini savremeni evropski historičari, poput Britanca Džordža Finlija.⁶⁰

---

⁵⁸ *Narrative of Elias Kotzos* cit, str. 5.

⁵⁹ A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit, str. 62.

⁶⁰ G. Finley, *History of the Greek Revolution* cit, II, str. 131-132: „Burbaki je bio hrabar i entuzijastičan; Vaso i Notaras sebični, i bez vojnih vještina.

Ipak, većina historičara se slaže da je poraz u Kamateru rezultat Burbakijeve neumijeća u gerilskom ratovanju i prezira prema „orijentalnim“ prijateljima i neprijateljima.⁶¹

Ovo preispitivanje, do tog momenta nesumnjive hrabrosti, je šokiralo Vasa, koji se nakon toga povukao i izolovao na ostrvu Salamina. Prema svjedočenju njegovog sluga, „zapovjednik se zatvorio u kuću [...] gdje sam ga zatekao na stolici, čiji je naslon bio mokar od suza...“⁶² Ali Vaso je bio borac i nedugo zatim se vratio vojnim poduhvatima sa svojom trupom. Od marta do kraja 1827. godine, borio se i izuzetno dobro pokazao u osam bitaka u Atici i Magneziji.⁶³ Time je uspio da povрати reputaciju i uticaj koje je umalo izgubio nakon poraza u Kamateru.

Burbaki je brzopleta krenuo ravnicom, i prije nego što je mogao zauzeti odbrambeni položaj, sam Rešid-paša ga je napao i uputio mu strahovit udarac u glavu. Burbakijevi ljudi su se dobro borili, a njih pet stotina je palo zajedno sa vođom. Dva zapovjednika koja su mu morala pružiti podršku sa još hiljadu ljudi se nisu pojavila u akciji: oni su, zajedno sa vojskom, pobjegli i ostavili svu vojnu imovinu turskoj vojsci.“

⁶¹ L. E. Richards [ed.], *Letters and Journals of Samuel Gridley Howe*, Boston-London, 1909, str. 211: „Vaso je iskusan grčki vojnik i dobro poznaje „palikarise“, zbog čega i nije pretrpio značajne gubitke. Znao je da ih ne smije poslati u ravnicu jer bi zasigurno pobjegli. Samouvjeren je govorio o svom planu – jedino ga je moglo zadovoljiti da uhvati Kutahi-pašu živog, a on je vjerovatno sa vojskom otišao u ravnicu, gdje ga je susrela konjica, zbog čega je vojska pobjegla, a on poginuo“; Vidi i: Th. Gordon, *History of the Greek Revolution*, 2 voll, Edinburgh-London 1844, II, str. 381; G. Fr. Hertzberg, *Istoria tis Ellinikis Epanas-taseos [History of the Greek Revolution]* <Grčko izdanje, prevod Pavlos Karolidis>, 3 voll, Athens 1916, III, str. 107. [U njemačkom originalu: *Geschichte der griechischen Revolution*]; Sourmelis, *Istoria ton Athinon* cit, str. 193.

⁶² *Narrative of Vasilis Hatzis Stavros*-Folder with loose documents, „VMA“ cit, str. 18.

⁶³ *List of battles and campaigns of Vasos Mavrovouniotes*-Folder with loose documents, „VMA“ cit.

Britanskim ratnim brodom „Warspite“ je, u pratnji ruskih i francuskih brodova, 6. januara 1828. godine u luku Nafplio doplovio Janis Kapodistrijas, koji je od strane Nacionalnog sabora u Trezeni (u martu 1827. godine) odabran za „privremenog guvernera“ Grčke. Grof Kapodistrijas, grčki plemić sa Krfa, sa bogatim političkim i diplomatskim iskustvom stečenim na Jonskim ostrvima i u Rusiji, gdje je služio kao pomoćnik glavnog sekretara vanjskih poslova carske vlade, je morao da se izbori sa ovom vrlo komplikovanom situacijom. Slaba centralna administracija i arbitrarno upravljanje od strane lokalnih moćnika su doveli do političke i finansijske paralize. Nepostojanje čvrste vlade je dovelo i do ratne inercije i vojne anarhije.⁶⁴

Kapodistrijas se obračunao sa ovom tragičnom situacijom tako što je uspostavio državni mehanizam koji je imao potpunu kontrolu nad centralnom administracijom i ograničio arbitrarnost raspodjele moći među provincijalnim moćnicima. Kako nije morao da se osloni na bilo koju socijalnu grupu, sam je organizovao vojsku koja je imala dvije glavne osobine: a) sposobnost borbe, jer su se morali boriti za povratak moći u centralnoj Grčkoj i b) odanost, jer su služili kao vladina gvozdena ruka u gušenju unutrašnjih podjela.⁶⁵

Nova Kapodistrijasova vojska, podijeljena u hilijarhije, je brojala oko osam hiljada vojnika, čime je znatno umanjen i broj oficira. Zbog toga su početkom 1828. godine mnogi oficiri iz

---

⁶⁴ *Epistolai I. A. Kapodistria* [*Letters of I. A. Kapodistria*], Atina, 1841, str. 39, 303-304.

⁶⁵ St. Papageorgiou, *I Stratiotiki Politiki tou Kapodistria. Domi, organosi kai leitourgia tou stratou xiras tis kapodistriakis periodou* [*The Military policy of Kapodistrias. Structure, organization and function of the army of the Kapodistrian period*], Atina, 1986, str. 37-39; Id, *The Army as an Instrument for Territorial Expansion and for Repression by the State: The Capodistrian Case*, „Journal of Hellenic Diaspora“ N. 2 (1985), *passim*.

centralne Grčke, Epira i sjevernih provincija vojnim i političkim uticajima pokušavali da dobiju rijetka i dragocjena mjesta u novoj vojsci.⁶⁶

Vaso, kao priznati vojni oficir sa velikim brojem vojnika pod komandom, ali i moćnim političkim vezama, je bio dovoljno kvalifikovan da zauzme položaj hilijarha. Ipak, upražnjenih mjesta je bilo manje nego zainteresovanih zapovjednika. Vaso je u periodu koji je prethodio novom formiranju vojske stvorio i velik broj moćnih neprijatelja koji su po svaku cijenu željeli da dobiju pomenuto mjesto. Upravo oni su poslali izvještaj Kapodistriju, u kom su optužili Vasa za poharu sela i pljačku stanovnika Atike, što je bila samo jedna stavka na spisku „zločinačkih djela“ koja su javno počinili vojnici iz logora u Elefsini.⁶⁷

Pljačke i nasilništvo su bili uobičajeni u neuređenom svijetu neredovnih ratnika. Pljačkama su dolazili do zaliha hrane i novca, koje im neadekvatna administracija tokom revolucije nije mogla obezbijediti. Nasilništvo u vidu prisilne homoseksualnosti i silovanja nije bilo uobičajeno samo u krugovima neredovne vojske, jer se na takve činove nije gledalo kao na moralnu devijaciju, već kao na manifestaciju muškosti. Međutim, u

---

⁶⁶ „General State Archives“ <„GSA“>, „Ghenikon Frontistirion“ (General Commissariat), Folder 1, april 1828; St. Papageorgiou, *I Stratiotiki Politiki* cit, str. 51-104; N. Kasomoules, *Apomnimonevmata* cit, III, str. 19; K. Mendelssohn-Bartholdy, *Graf J. Kapodistrijs*, Berlin, 1864, str. 110; A. de Gobineau, *Deux Études sur la Grèce Moderne. Capodistrijs. La royaume des Hellènes*, Paris, 1905, str. 50; A. Vakalopoulos, *Ta stratev-mata tou 1821. Organosi, ighesia, taktiki, ithi, psichologhia*, [The troops of 1821. Organization, leadership, tactic, mores, psychology], Salonica, 1970, str. 79; K. Vakalopoulos, *Tria anekdota istorika dokimia tou filikou G. Lassani. To stratiotikon tis Ellados* [Three unpublished historical essays of G. Lassani, member of Friendly Society. The Military of Greece], Salonica 1973, str. 153.

⁶⁷ N. Kasomoules, *Apomnimonevmata* cit, III, str. 53-54.

svijetu „civilizovanog“ Kapodistrijsa nije bilo tako, zbog čega su žalbe izazvale bijes zapadnjačkog guvernera, koji je naredio da se Vaso uputi na vojni sud.

Po drugi put se ovaj „arogantni, grubi i svirepi čovjek“⁶⁸ našao u bezizlaznoj situaciji, ali ovog puta zbog brutalnog i nemoralnog ponašanja. Ipak, sud ga je oslobodio optužbi, uprkos velikim naporima izvjesne grupe političkih i vojnih zvaničnika da bude osuđen. Nakon toga, Kapodistrijs ga je postavio za komandanta šeste hilijarihije, na predlog Vasovih prijatelja u vojsci i politici, među kojima je bio i feldmaršal Demetrios Ipsilantis, ali i zato što je smatrao da bi otpuštanje iz službe tako moćnog, uticajnog i sposobnog vojnog vođe stvorilo ozbiljne probleme za ionako slabu vladu.⁶⁹

Kao hilijarh u Kapodistrijsovoj vojsci, Vaso Mavrovunotis je aktivno učestvovao u kampanji za ponovno osvajanje centralne Grčke. Od oktobra 1828. godine, pa sve do kraja sukoba (septembar 1829.), šesta hilijarihija se borila u osam velikih pobjedonosnih bitaka na istoku centralne Grčke, koje su doprinijele oslobodjenju regiona.⁷⁰

Kapodistrijs je bio svjestan da neće biti novih mogućnosti za teritorijalnu ekspanziju Grčke jer se borba premjestila na diplomatski teren. Zbog toga je iščekivao smirivanje unutrašnje situacije i slabljenje snaga političkih protivnika, kako bi stvorio novu vojsku koja bi bila i odana i spremna na borbu, i koju bi mogao koristiti po potrebi zarad održavanja društvenog mira i odbranu vlade.⁷¹

---

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ „GSA“, „Secretariat of War“, Folder 3 (april 1828.); St. Papageorgiou, *I Stratiotiki politiki* cit, str. 83-85.

⁷⁰ *List of battles and campaigns of Vasos Mavrovouniotes*-Folder with loose documents, „VMA“ cit.

⁷¹ St. Papageorgiou, *I Stratiotiki politiki* cit, str. 203-204.

Mjesec dana po okončanju sukoba sa Osmanskim carstvom, 18. oktobra 1829. godine, Kapodistrijas je odlučio da rasformira hili-jarhije, koje su zamijenjene manjim jedinicama, lakim bataljonima pod komandom majora.⁷² Novim vojnim regulativama je umanjen broj vojnog osoblja, čime je značajan broj oficira i vojnika bio pri-moran na demobilizaciju, dok su hilijarsi samostalno odbili pridruživanje novim formacijama jer je čin majora bio ispod njihovih očekivanja. Među njima je bio i Vaso Mavrovunotis, koji se prvi put od 1821. godine našao van vojne službe i odbio položaj, zadržavajući status hilijarha među vojnim rezervama.

Vasov stav prema vladi je varirao čak i tokom Kapodistrijanove vladavine. Mada je bio prijateljski nastrojen prema Kapodistrijanovom režimu do kraja 1829. godine, nakon što je vojska rasformirana, zauzeo je jednako rezervisan stav i prema vladi i prema opoziciji. Nakon atentata na guvernera (27. septembra 1831. godine), prešao je na stranu opozicije, a protiv novog guvernera Augustina Kapodistrijasa. Tokom građanskih nemira koji su uslijedili, Vaso, koji je u to vrijeme sa Kriezotisom bio najuticajnija vojna i politička figura u centralnoj Grčkoj, je doprinio pobjedi konstitucionalista i smjeni Augustina Kapodistrijasa.⁷³

30. januara 1833. godine, britanski ratni brod „Madagascar“ je uplovio u luku Nafplio, sa Otom, sinom kralja Ludviga Bavar-skog, kraljevim podanicima i pratnjom. Kraljevsku fregatu je

---

⁷² Vidi Dekret br. 1410 (18. oktobar 1829) opunomoćenika centralne Grčke, Augustina Kapodistrijasa, u St. Papadopoulos, *I organosi tou stratou tis dytikis stereas Ellados epi Kapodistria* [*The Organization of the army of the western Central Greece, during the Capodistrian period*], „Hellenika“ 18, str. 165-168.

⁷³ Gh. Th. Kolokotronis, *Apomnimonevmata* cit. str. 215-216; J.A. Petropoulos, *Politics and Statecraft* cit. str. 126; A. N. Chrysologhes, *Vasos Mayrovouniotes* cit. str. 75.

pratilo 3000 bavarskih vojnika na 24 broda. Džordž Finli bilježi da je to bio veličanstven dan,⁷⁴ mada u stvarnosti utisak nije bio toliko impresivan.

Čak se i osmanski režim ugledao na Kapodistrijanov politički model. Naime, stvorili su centralizovanu državu, koja je imala punu kontrolu nad politikom, administracijom i, naravno, vojskom. Vojna organizacija je bila prepuštena bavarskom general-majoru Karlu Vilhelmu fon Hejdeku, helenofilu čiji je angažman u grčkom ratu za nezavisnost ostao upamćen. Hejdek je odmah rasformirao redovnu, poluredovnu i neredovnu vojsku, i formirao novu kraljevsku vojsku, u kojoj se našlo na hiljade ratnika iz perioda revolucije. Ostali vojnici su formirali omanju grupu neredovnih oficira ili su se pridružili snagama jegerskih bataljona,⁷⁵ žandarmerije, kraljevske falange i pograničnoj straži.⁷⁶ Period u vrijeme Ota, vrlo težak i kritičan za većinu neredovnih vojnika iz perioda Kapodistrijana i revolucije, je bio pogodan za vojsku pod zapovjedništvom

---

⁷⁴ G. Finley, *History of the Greek Revolution* cit, str. 292: „Entuzijastima, koji su se držali poetske slave Homerove Grčke, ili veličanstvenosti Tukididove, se može oprostiti što su se nadali da će se roditi i ‘treća’ Grčka, koja će zauzeti blistavo mjesto u svjetskim analima.“

⁷⁵ Pruska laka elitna pješadija (prim. prev.)

⁷⁶ Za više podataka o otoanskoj vojsci, vidi D. Maleses, *O Ellinikos stratos stin proti othoniki decaetia* [*The Greek army during the first Ottonian decade*], Panteion Univerzitet, Atina 1992. (neobjavljeni doktorski rad) *passim*; E.K. Stasinopoulos, *O stratos tis protis ekatondaetias* [*The army of the first century*], Athens, 1935, *passim*; St. Papageorgiou, *Apo to Ghenos sto Ethnos. I themeliosi tou Ellinikou kratous, 1821.-1862.* [*From the Ottoman Christian Religious Community to Nation-State. The foundation of the Greek State*], Athens, 2003, str. 326-343. Vidi takođe „Efimeris tis Kyverniseos“ [„Journal of the Government“], Royal Decrees of February 1833, 25. januar, 1836, 2. jul 1838, 21. jun, 1843.

Crnogorca jer je Vaso bio među rijetkima koji su uspjeli da se pridruže kraljevoj vojsci i time polože temelje za zavidnu vojnu karijeru. Do 1833. godine, bio je u službi bavarske vlade kao član ispitne komisije, tijela koje je vršilo procjene o učesću i učinku neredovne vojske tokom revolucije.⁷⁷ Ovaj položaj je imao pozitivan uticaj na njegovu moć i reputaciju, omogućivši mu da „svoje ljude“ priključi vojsci, ali i da im obezbijedi civilna radna mjesta. Godinu dana nakon toga, dodijeljena mu je titula pukovnika-vojnog inspektora za Atiku i Beotiju,⁷⁸ a 1836. godine je postavljen za komandira granične straže pokrajine Ftiotida. 1843. godine je unaprijeđen u general-majora i postavljen na mjesto komandira granične straže u provinciji Lokrida.⁷⁹ 1846. godine je unaprijeđen u kraljevog ađutanta.⁸⁰

Njegov napredak u vojsci je ispraćen i odlikovanjima: 1841. godine, kralj Oto je postavio pukovnika Vasa Mavrovunotisa za vrhovnog zapovjednika i odlikovao ga Kraljevskim ordenom spasitelja;⁸¹ 1845 Francuska ga je proglasila oficirom Legije časti, a godinu dana nakon toga je postao i komandir pomenute legije.⁸² 1847. godine, kralj Bavarske ga je nagradio krstom komandira Reda građanskih zasluga bavarske krune (Kommandeurkreuz des Zivil-Verdienstordens der Bayerischen Krone).⁸³

---

⁷⁷ Dekret vojnog sekretara (3. mart 1833, Nafplio), „VMA“ cit.

⁷⁸ Dokument vojnog sekretara br. 828 (January 1, 1834, Atina), „VMA“ cit.

⁷⁹ Dokument vojnog sekretara br. 6108 (9. jun 1843., Atina), „VMA“ cit.

⁸⁰ Kraljevski dekret br. 6881 (July 9, 1846, Atina), „VMA“ cit.

⁸¹ Dokument vojnog sekretara br. 2138 (24. januar, 1841. Atina), „VMA“ cit.

⁸² Ministarstvo kraljevske kuće i i unutrašnjih poslova, dokument br. 1067 (12. mart 1846, Atina); Ordre Royal de la Légion d' Honneur, dokument 22412 (11. oktobar 1845, Pariz); Ordre Royal de la Légion d' Honneur, dokument 23246 (4. april 1846, Pariz), „VMA“ cit.

⁸³ Ministarstvo kraljevske kuće i i unutrašnjih poslova, dokument br. 1067 (12. april 1846), „VMA“ cit.

Vaso je, kao zapovjednik granične straže i kao vojni predstavnik vlasti u vrijeme Ota, u istočnom dijelu centralne Grčke, vodio tri misije: čuvanje sjevero-istočnih granica Grčke, suzbijanje razbojništva koje je buktalo u regionu (naročito nakon otpuštanja nekoliko hiljada vojnika i oficira iz vojske) i održavanje reda u pomenutoj regiji, odnosno gušenje pobuna protiv Otovog režima.⁸⁴

Tokom revolucije koja je počela 3. septembra 1843. godine, Vaso, odani i javno priznati pobornik Otovog režima, nije učestvovao u zavjeri koju su pokrenuli vodeći uticajni političari iz svih partija.⁸⁵ U arhivima se čuva velik broj pisama pristiglih od političara i vojske, u kojima ga ubjeđuju da „ostane dosljedan duhu naroda, a ne da se oglašuje o njegove potrebe“⁸⁶ i da se potruži da ubijedi vojnog agenta u centralnoj Grčkoj da pokret nije bio protiv kralja, već protiv stranih članova kraljevske kamarile, kao i da je jedini cilj revolucije usvajanje ustava (Vaso je, pritom, bio jedan od vođa konstitucionalista tokom građanskog rata nakon ubistva Kapodistrijsa).⁸⁷ Čak i u momentima kada je revolucija

---

⁸⁴ J. A. Petropulos, *Politics and Statecraft* cit, str. 263.

⁸⁵ O Vasovoj posvećenosti kraljevskoj porodici i njihovu naklonjenost Vasu, vidi: V. Busche, M. Busche (eds), *Anekdotas epistolias tis Vasilissas Amalias ston patera tis, 1836-1853* [*Anecdote letters of the queen Amalia to her father, 1836-1853*], 2 voll, Atina, 2011, I, str. 454, 463, 485, 543, 673, 674, 700, 722, 797, 798, 810, 863, 866, i II, str. 21, 104, 172 178, 179, 263 265, 293, 360.

⁸⁶ Pismo Drososa Mansolasa Vasu, Atina 3. septembar 1843, „VMA“ cit.

⁸⁷ Vidi pisma Andreasa Londosa Vasu (5. septembar 1843, Atina); Nikosa Kasomoulesa (6. septembar 1843, Atina); Nikosa Kriezotisa (7. septembar 1843, Halkida); Drososa Mansolasa (9. septembar 1843, Atina); Spirosa Miliosa (12. septembar 1843, Atina); Andreasa Londosa (12. septembar 1843, Atina); Andreasa Metaksasa (13. septembar 1843, Atina); Nikosa Kriezotisa (14. septembar 1843, Halkida); Rigasa Palamidesa i Drososa Mansolasa (16. Septembar 1843, Halkida); Janisa Koletisa (28. septembar 1843, Halkida), „VMA“ cit.

ugrozila njegove trupe, Vaso je zaprijetio da će svoje bataljone iz Atine staviti u službu režima apsolutne monarhije.⁸⁸ Na kraju ga je u tome srpiječio sam Oto, koji mu se obratio kao lojalnom podaniku preko general-majora i savjetnika Gardikiotisa Grivasa, rekavši da „kralj ne želi ništa više osim mira i složnosti za slavu grčkog naroda“⁸⁹ Na kraju je, nakon konsultacija sa pobratimom Nikosom Kriezotisom, vođom revolucije na ostrvu Eubeja i sa drugim bliskim saradnicima, odlučio da prihvati novu situaciju, nakon što je dobio potvrdu da to neće uticati na njegovu vojnu karijeru i status u centralnoj Grčkoj.⁹⁰

Od 1834. godine, porodica Mavrovunotis se preselila u Atinu, glavni grad novoformljene Kraljevine Grčke.

Kao što je ranije pomenuto, priča o porodici Mavrovunotis je počela na Kei (1826. godine) fiktivnim kidnapovanjem trudne Helene, žene lokalnog moćnika Mihalisa Pangalosa. Do tog momenta, u revolucionarnom periodu, Vaso je živio stilom života koji je bio uobičajen za neoženjene vojne zapovjednike. Uzastopne kampanje, bitke, opsade i politički konflikti nijesu dozvoljavali tipičan porodični i društveni život, što se bez većih izmjena nastavilo i nakon braka sa Helenom. Porodica je morala da prati njega, te su se selili u zavisnosti od ratnih dešavanja i unutrašnjih političkih aktivnosti od Andorsa do Sirosa, Nafplija, Salamine i po drugim gradovima.

1834. godine, uslovi su se činili vrlo povoljnim za porodicu Mavrovunotis. Vaso je sa 37 godina bio visoki oficir i uticajan vođa pokreta rumelskog saveza sa Francuskom partijom,⁹¹

---

⁸⁸ Vidi pismo kraljice Amalije svom ocu (6. jun 1847, Atina), u V. Busche, M. Busche (eds), *Anekdotas epistolos* cit, str. 263.

⁸⁹ Pismo Gardikiotisa Grivasa Vasu, Atina, 9. septembar 1843, „VMA“ cit.

⁹⁰ J. S. Koliopoulos, *Brigands with a cause: brigandage and irredentism in modern Greece, 1821-1912*, Clarendon Press, Oxford 1987, str. 300.

⁹¹ J.A. Petropulos, *Politics and Statecraft*, cit, str. 412.

obdaren dobrom reputacijom i priznanjima, sa uticajnim sistemom klijenata kojim je obuhvatio cijelu centralnu Grčku, ali i sa dobrima u vidu zemljišta, prihoda od iznajmljivanja posjeda, davanja novca na kamatu i trgovine.⁹² Helena je sa 24 godine bila vrlo mlada, privlačna žena sa neobičnim talentima i osobinama, kao i sa značajnom pokretnom i nepokretnom imovinom. Ovu idiličnu sliku su upotpunila četiri sina (Aleksandar, Konstantin, Georgios i Timoleon) i jedna kćerka, Rodesa, Helenina kći iz prvog braka, koju je Vaso usvojio.⁹³

Vaso i Helena su se vjenčali iz ljubavi, što je za to vrijeme bilo vrlo neobično, jer su brakove uglavnom ugovarali roditelji bez obzira na želje djece, a naročito ženske djece. Ipak, njih dvoje su imali sasvim drugačiji mentalitet i kulturnu pozadinu. Vaso je, sa svoje strane, bio neobrazovan i nepismen, sa znanjem i vještinama koje su stečene isključivo kroz iskustvo i instinktivno i sa konzervativnim društvenim i političkim standardima. Sa druge strane, Helena je odrasla na Siroso i Kei, odnosno u otvorenijoj okolini, gdje su na nju uticali zapadnjački društveni i kulturni momenti. Bila je kćerka iz bogate trgovačke porodice, i izrasla u pismenu, inteligentnu ženu sa liberalnim pogledima na svijet i sličnim političkim uvjerenjima. Može se reći da je bila i osoba koja je zahtijevala više od onog što je društvena norma tog vremena dozvoljavala ženama.⁹⁴

Par je uspješno uskladio privatni i javni život u novoj buržoaskoj sredini. Porodica Mavrovunotis je očuvala svoj mentalitet

---

⁹² O ekonomskom statusu porodice, vidi: St. Papageorgiou, I. Pepelasis-Minoglou, *Times kai Agatha stin Athina tou 1834. Koinoniki symperifora kai oikonomikos orthologismos tis oikogeneias Vasou Mavrovouniotei* [*Prices and Goods in Athens, 1834. Social behaviour and economic rationalism of Vasos Mayrovouniotes family*], Athens, 1988, str. 76-88.

⁹³ Ivi, str. 54.

⁹⁴ Ivi, str. 55.

i stav, ali im nije bila strana ni nova društvena, ekonomska i kulturna percepcija, po kojoj je čovjek mogao da živi u novoformiranom glavnom gradu, Atini, „dvostrukim“ načinom života, koji je kombinovao tradicionalne i moderne elemente u težnji da očuva stari kulturni identitet pred najezdom novih ideja, a da pritom ne bude zatvoren pred novim, modernim načinom razmišljanja. Porodica je živjela u prostranoj, adekvatno namještenoj kući u blizini kraljeve palate, što im je pružalo sve uslove da udobno žive i poštuju društvene obaveze. Kuća je imala dovoljno mjesta za veliku porodicu i osoblje – služavke, sluge, dadilju, kuvara, domara i konjušara. Pored glavne kuće, nalazili su se i skladišni prostori, kao i prostor za domaće životinje i živinu (jahaći konji, lovački i psi stražari, mazge, magarci, koze, kokoške, jarebice i slično). Vaso se u javnosti pojavljivao na konju, u pratnji sluge i muslimanskog konjušara, dok je Helenu uvijek pratila makar jedna služavka, kao što je i priličilo damama i gospodi iz visokih društvenih krugova u periodu koji je prethodio revoluciji, tokom osmanske vladavine.⁹⁵

Nova društvena stvarnost im je obogatila privatni i javni život nizom noviteta. Za djecu su unajmili i tutore koji su ih podučavali francuskom jeziku i muzici. Na društvena okupljanja, porodica je pozivala crème de la crème osmanskog društva, poput kraljevskog para, članove kraljevskog dvora, ministre i ostale grčke i evropske političke, administrativne i vojne zvaničnike. Za ta skupa okupljanja, koja su već tada dobila francuski naziv „soirées“, su dovodili evropske kuvare i muzičare, a za uzvrat su dobijali pozive na slična okupljanja koja su organizovali ugledni članovi društva.⁹⁶

Heleni su više prijale društvene promjene. Dok je Vaso gotovo uvijek nosio tradicionalnu nošnju (fustanelu) zapovjednika iz

---

⁹⁵ O kući porodice Mavrovunotis vidi: ivi, str. 56 i 114-117.

⁹⁶ Ivi, str. 57. O potrošnji i ishrani porodice, vidi ivi, str. 88-114.

osmanskog perioda (koja je vremenom postala i uniforma poluredovne osmanske vojske), Helena je trošila velike sume novca na „evropsku“ odjeću, obuću i aksesoare (šešire, haljine, cipele, maramice, parfeme itd.).⁹⁷ Međutim, ne može se reći da su živjeli ekstravagantno – vodili su računa o troškovima, ali uvijek dostojanstveno i velikodušno. Njihova djeca jesu uživala poseban tretman time što su imali dadilju, služavke, privatne mentore, i učitelje muzike i francuskog. Kćerka Rodesa je pohađala prestižnu Hill školu, privatnu američku školu protestantskih misionara – instituciju namijenjenu djevojkama iz uglednih porodica iz Atine. Djeca su bila uredno obučena i često su primala darove od roditelja i rođaka.⁹⁸

Proces privikavanja na Atinu nije odvojio Vasa od ostatka regiona. U gradovima i selima centralne Grčke je još uvijek boravio Vasov moćni i razgranati sistem klijenata preko koga je zadobio političku moć, tako da je bio u moćnoj pregovaračkoj poziciji i sa vojnog i sa društvenog aspekta. Kako je bio i komandant granične straže, boravio je dijelom u Atini, a dijelom u provinciji, gdje je održavao kontakt sa klijentima od značaja (vojnim oficirima, javnim službenicima i sudijama, vlasnicima zemljišnih posjeda, farmerima, lokalnim političarima, gradonačelnicima, seljanima itd.), i kumovima (vjenčanim i krštenim), sa kojima je na licu mjesta rješavao probleme, ili ih upućivao na poznanike u vladi.⁹⁹

Brak između Vasa i Helene se nije okončao na lijep način, jer se par 1839. godine razveo. Velik broj pisama iz arhive porodice Mavrovunotis pruža detaljne informacije o razvodu, koji se

---

⁹⁷ O troškovima za odjeću, obuću i tretmane, vidi *ivi*, str. 118-120.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Detaljna lista ljudi koji su sačinjavali Vasov klijentelističko-patronske sistem je dostupna u St. Papageorgiou, I. Pepelasis-Minoglou, *Times kai Agatha stin Athina tou 1834* cit, str. 34-37.

desio uprkos trudu uloženom od strane prijatelja i rođaka da se isti spriječi.¹⁰⁰ Helena je živjela na način koji je Vaso, ali i njihovi konzervativni sunarodnici, smatrao isuviše naprednim. On se po drugi put oženio 1842. godine Biliom Konomu, sa kojom je dobio i kćerku Petru.¹⁰¹ Umro je pet godina kasnije (u junu 1847. godine) u pedesetoj godini, od upale pluća. Kraljica Amalija je u pismima svom ocu sa žalom govorila o Vasovoj bolesti i smrti, sa naglaskom na važnost njegove uloge po bezbjednost trona, na njegov uticaj na kolege, kao i na popularnost koju je uživao među narodom.¹⁰² Vaso Mavrovunotis je bio jedna od najinteresantnijih figura u Grčkoj revoluciji. BjeGUNac iz Crne Gore i Male Azije je uspio da se na najbolji mogući način prilagodi zemlji koju je odabrao kao svoju domovinu, te da postane vodeća figura sa jakim uticajem u oblasti vojske i

---

¹⁰⁰ Pismo Georgiosa Kalkosa, 2. jul 1839; pismo Nikosa Kosmulesa, 11. i 30. avgust, i 22. septembar 1839. „VMA“ cit.

¹⁰¹ Dokument br. 12473 Vojnog sekretarijata – Kraljevski dekret, 17. septembar 1842. godine, „VMA“ cit.

¹⁰² „Jadni Vaso je bolestan. Molim se Bogu i nebesima da ostane u životu. On je zaista posvećen, odan i dostojanstven čovjek od velikog uticaja i velike hrabrosti, i ima ključan uticaj na trupe granične straže. [...] Prije četrnaest dana smo išli zajedno na jahanje, a sada se ovaj snažni čovjek, ovaj div, bori sa smrću.“ Pismo kraljice Amelije svom ocu (6. jun 1847. godine, Atina) u V. Busche, M. Busche (eds), *Anekdotas epistolae* cit, II, str. 263. Osam dana kasnije, Amelija, u još jednom pismu ocu (13. juna) objavljuje Vasovu smrt: „Jadni Vaso je umro. Težak gubitak za sve nas. Bio je odan, hrabar, posvećen. Njegov amblem je glasio „Bog i kralj“. Ovakvi gubici su vrlo tužni, naročito za nas, kojima je još uvijek potreba tako pouzdana osoba [...] Istinski žalim za tom posvećenom dušom. Tako jak, stamen čovjek, da se razboli i umre za četrnaest dana. Bio je div [...] Oto ga je posjetio nekoliko sati pred smrt. Nikad nisam vidjela toliku sahranu, na hiljade ljudi je prisustvovalo. Stariji vojnici i oficiri su bili ganuti. Koletis je, kažu, plakao kao dijete.“ Ibid, str. 60-61.

---

politike. Bio je član malobrojne grupe balkanskih neredovnih vojnika koji, iako nisu pripadali tradicionalnij hrišćanskoj eliti profesionalnih vojnika (martolosa) iz osmanskog perioda, jesu uspjeli da se pridruže novoj vojsci i političkoj eliti koja je proizišla iz grčke borbe za nacionalnu nezavisnost. Ponudio je svoje usluge moćnim akterima na jugu Balkanskog poluostrva – grčkoj administraciji u vrijeme revolucije, inače vjerovatno ne bi uspio da se uzdigne do značajnog položaja u predrevolucionarnom osmanskom/hrišćanskom kontekstu, u kome su dominirali tradicionalni elitni odredi martolos „aristokrata“ i moćnih zemljoposjednika iz Kocabasa.

Mavrovunotis je služio u grčkoj vladi i osmanskom režimu, od kojih je primio značajna odlikovanja i visok vojni položaj, što mu je omogućilo da stekne zavidan politički, društveni i ekonomski status.

Porodica Mavrovunotis predstavlja tipičan primjer društvene jedinice koja je uspjela da preživi u novoformiranoj Kraljevini Grčkoj i pridruži se socijalnoj sceni zahvaljujući sposobnosti da se prilagodi postrevolucionarnoj stvarnosti. Ovaj uspjeh je omogućio Vasovoj porodici da uživa visok ekonomski i društveni status i nakon njegove smrti. Vasovi sinovi su išli njegovim stopama i pridružili se vojsci, te postali generali. Ova generacija se istakla u vojsci, politici i administraciji, ali i u trgovačkim poduhvatima. Istovremeno, porodica je ojačala svoje društvene i ekonomske temelje sklapanjem bračnih veza sa bogatim i uglednim porodicama.¹⁰³

---

¹⁰³ St. Papageorgiou, I. Pepelasis-Minoglou, *Times kai Agatha stin Athina tou 1834* cit, str. 60-61.